

2019-044

Archeologienota

Leuven Hertogensite fase

3A

Programma van Maatregelen

Bert ACKE en Maarten BRACKE

6-6-2019

1. Gemotiveerd advies

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en betreft een aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen op een deel van de Hertogensite te Leuven (provincie Vlaams-Brabant), meer bepaald fase 3A. De site is gelegen in een archeologische zone (de historische stadskern van Leuven), de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunningsaanvraag betrekking heeft, bedraagt meer dan 300m² en de geplande bodemingrepen zijn groter dan 100m². Bijgevolg dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Deze archeologienota bouwt verder op de krijtlijnen voor het verdere archeologische traject van de Hertogensite die werden beschreven in de bekrachtigde archeologienota die hoort bij de aanvraag voor verkavelingsvergunning van de totale Hertogensite

Het terrein, ca. 2147,73m² groot, heeft een onregelmatige vorm en is noord-zuid georiënteerd. Het maakt deel uit van de Hertogensite (zie verder) en is gelegen tussen de Dijle Derde Arm, die de oostelijke grens van het plangebied vormt, en een overwelfde 2de arm van de Dijle, die zich ca. 15m ten westen van de westelijke grens bevindt. Tussen deze Dijle Tweede Arm en de westelijke grens van het plangebied zijn de restanten van de 12de-eeuwse stadsmuur en een flankeertoren gelegen, deze maken geen deel uit van het plangebied. Aan de andere zijden is verharding en bebouwing aanwezig. Verder ten zuiden is de Mindebroedersstraat gelegen, ten noorden de Brusselsestraat. Het plangebied is momenteel zo goed als volledig verhard en bebouwd.

Het plangebied kwam bij de aanleg van de eerste stadsomwalling (vermoedelijk begin 13de eeuw) intra muros te liggen, in een smalle strook tussen de stadsmuur en -wal in het westen en de Dijle Derde Arm in het oosten. Afgaande op de historische kaarten die beschikbaar zijn vanaf de 16de eeuw was deze strook grond grotendeels onbebouwd, op enkele huizen langsheen de Minderbroedersstraat na. Lange tijd was hier de tuin van het Minderbroedersklooster gelegen. De muur die deze tuin in het noorden begrenste, liep vermoedelijk tussen de stadsmuur en de Dijle Derde arm van west naar oost doorheen het plangebied. Op het raakpunt van deze muur met de Dijle was in de 19de eeuw een gebouw aanwezig, dat mogelijk reeds op de Ferrariskaart uit 1770-1777 wordt afgebeeld. Het plangebied was voor het overige vermoedelijk onbebouwd tussen de 16de en eind 19de-begin 20ste eeuw, waarbij het zuidelijke deel dus in gebruik was als tuin. Nadien werd de site in het kader van de ontwikkeling van de Hertogensite zo goed als volledig bebouwd en verhard. Hoe het terrein eruitzag tussen de 13de en 16de eeuw is op basis van historische bronnen niet te achterhalen. Voor de aanleg van stadsomwalling was dit vermoedelijk een eerder drassig gebied, waarschijnlijk werd het nadien aanzienlijk opgehoogd om bewerkbaar te maken. Op de Hertogensite werd enkele jaren geleden een grootschalig proefsleuvenonderzoek uitgevoerd, waarbij ook enkele sleuven werden aangelegd nabij het plangebied. Hierbij werd een grootschalige verstoring van dit deel van de Hertogensite, te koppelen aan de ontwikkeling van de site in de 19de-20ste eeuw en de diverse bijhorende bouwcampagnes. Tot welke diepte deze verstoring gaat, was niet eenduidig vast te stellen. In ieder geval heeft dit deel van de Hertogensite een eerder lage archeologische verwachting, gezien het onbebouwde karakter in het verleden en de functie als tuinzone. De kans dat er van de voormalige tuininrichting (paden, afzoming

van perkjes,...) nog iets te herkennen is in de grond, is eerder klein, gezien het oppervlakkige karakter van deze sporen en de grote graad van recente verstoring. Mogelijk zijn er wel nog restanten aanwezig van de afsluitmuur van de tuin, van het gebouw op het raakpunt van deze muur en de Dijle Derde Arm, van eventuele kade-infrastructuur langsheen de Dijle-oever, en/of van sporen die dateren van voor het inrichten van de tuin, of zelfs van voor de oprichting van de stadsmuur. Belangrijk om aan te stippen is dat ter hoogte van het af te breken Sint-Pietersziekenhuis, iets ten noorden van het plangebied, in 1980 Romeinse vondsten *in situ* aan het licht zijn gebracht, de enige gekende site uit die periode die ooit gevonden werd in de Leuvense binnenstad. Er zijn geen aanwijzingen dat er steentijdsites aanwezig zijn binnen het plangebied.

Alle gebouwen en verhardingen op het terrein worden verwijderd en de site krijgt een geheel nieuwe invulling. Er wordt een noord-zuid georiënteerd bouwvolume opgericht, bestaande uit een torenvolume met 15 verdiepingen in het noorden en een 4 verdiepingen tellend volume centraal en in het zuiden. Het gehele complex wordt onderkelderd met een ondergrondse parkeergarage van 2 niveaus, wat een uitgraving tot ca. 7m onder maaiveld betekent. De inrit tot de parking wordt voorzien in het zuiden, aan de zijde van de Minderbroederstraat. In het gebouw worden diverse woonentiteiten ingericht. Tussen het nieuwe gebouw en de Dijle Derde Arm in het oosten, worden groenzones/tuinen en een wandelpad langsheen de waterloop voorzien. De oostelijke grens van de parkeergarage loopt verder dan het bovengrondse gebouw en zal deels onder de groenzones komen te liggen. De westelijke grens van de parkeergarage vormt de westelijke grens van het plangebied. Er kan van uitgegaan worden dat zo goed als het totale plangebied tot meerdere meter diep wordt verstoord.

Hoewel dit deel van de Hertogensite een eerder lage archeologische verwachting heeft en de huidige bebouwing al voor een grote mate van de verstoring heeft gezorgd, moet er rekening mee gehouden worden met het feit dat het plangebied deel uitmaakt van de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Leuven en dat het plangebied sinds de 13de eeuw *intra muros* was gelegen. Gezien het lange tijd in gebruik was als tuinzone, zullen er vermoedelijk weinig 'oude' verstoringen zijn, wat kan betekenen dat oudere archeologische sporen wel nog goed bewaard zijn. In ieder geval kan op het terrein een complexe stratigrafie verwacht worden. Als de archeologische verwachting wordt afgewogen ten opzicht van de geplande werken, die zeer destructief en diepgaand zijn over zo goed als de volledige oppervlakte van het plangebied, dan is een verder archeologisch traject evenwel aangewezen. Omdat op de Hertogensite reeds een proefsleuvenonderzoek heeft plaatsgevonden, waarbij ook informatie die van toepassing is op het plangebied werd gegenereerd, wordt geadviseerd om op het terrein een werfbegeleiding in te richten. Dit is een bijzondere vorm van de archeologische opgraving, waardoor ze onderworpen is aan dezelfde decretale bepalingen als de opgraving. De werfbegeleiding heeft als doel om het archeologische bodemarchief maximaal te registreren en te onderzoeken, daar waar een volwaardige archeologische opgraving niet mogelijk of opportuun is. Een volwaardige opgraving is niet noodzakelijk om het kennispotentieel dat aanwezig is op het terrein te realiseren, hiervoor volstaan beperktere registraties. De keuze om te opteren voor een werfbegeleiding is conform de bekrachtigde archeologienota die hoort bij de aanvraag voor verkavelingsvergunning van de totale Hertogensite. De redenen om tot dit advies te komen zijn:

- De huidige bebouwing heeft reeds voor een grote verstoring van het terrein gezorgd, waardoor de kans niet onbestaande is dat er zo goed als geen archeologische sporen meer aanwezig zullen zijn.

- Gezien het plangebied lange tijd onbebouwd was en in gebruik als tuin, heeft het plangebied een eerder lage archeologische verwachting.
- Het belang van dit deel van de Hertogensite schuilt in de potentiële reconstructie van de geschiedenis van het landgebruik: hoe evolueert het plangebied van een ligging aan de oever van de Dijle, buiten de stad, naar een terrein dat in de 13de eeuw werd opgenomen binnen de stad en op een bepaald moment werd omgevormd naar een tuin? Ging deze evolutie gepaard met ophogingen/afgravingen? Wat is de verstoringsgraad veroorzaakt door de huidige bebouwing? Is er een natuurlijke evolutie te herkennen in de loop van de Dijle? De wandprofielen van de put die zal gegraven worden bij de aanleg van de parkeergarage zullen vermoedelijk een groot deel van deze vragen kunnen beantwoorden.

Bovenstaande bemerkingen en vragen tonen aan dat voor het plangebied een werfbegeleiding zal volstaan om tot een maximale archeologische kennisvermeerdering te komen, hiervoor is het niet noodzakelijk een dure en tijdrovende archeologische opgraving in te richten. De te volgen strategie en de onderzoeksvragen worden hieronder besproken.

2. Administratieve gegevens en afbakening

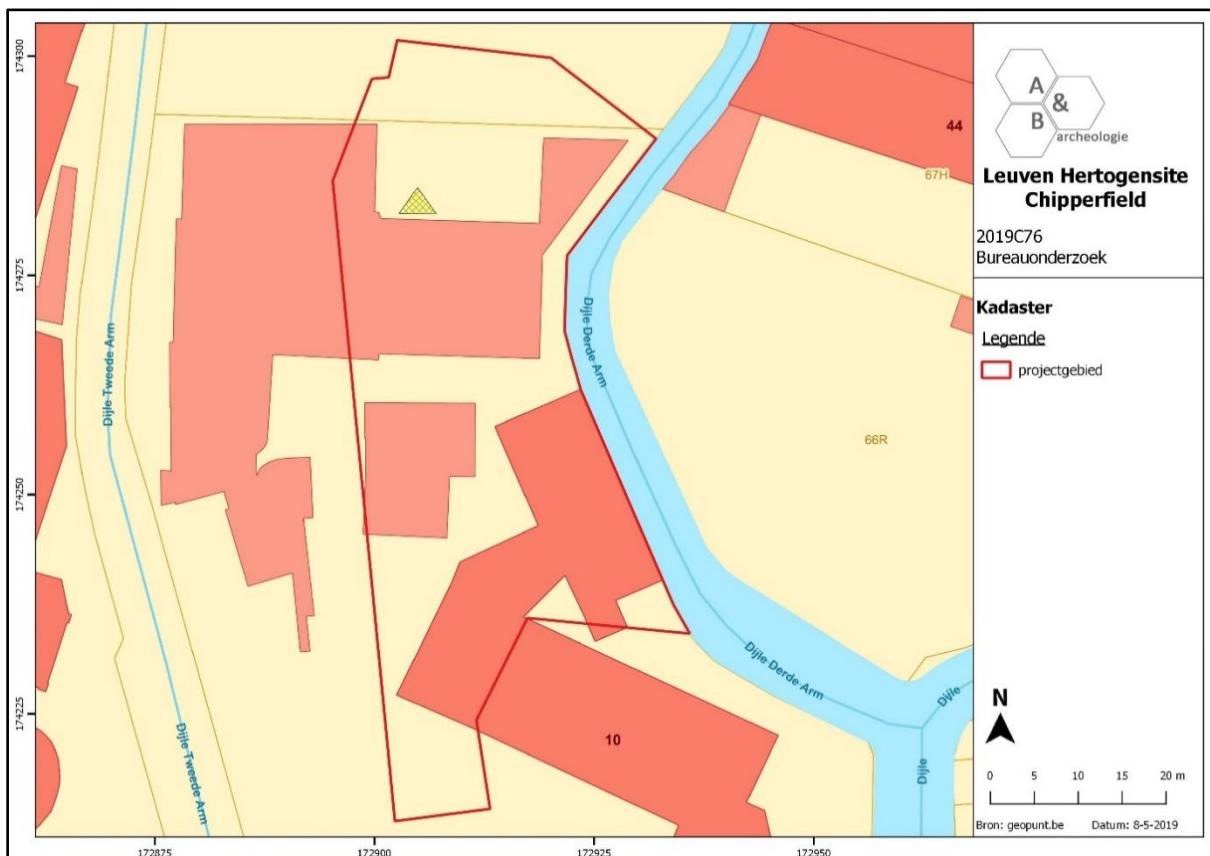
Locatiegegevens: Vlaams-Brabant, Leuven, Hertogensite (tussen Minderbroedersstraat, Kapucijnenvoer, Brusselsestraat, Dijle Derde Arm).

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 172851,36 en Y: 174215,31; X: 173029,29 en Y: 174303,02

Oppervlakte plangebied: 2147,73m²

Kadastergegevens: Leuven, afdeling 4, sectie D, percelen 16T, 96X

Het gehele plangebied komt in aanmerking voor werfbegeleiding.

Figuur 1 Afbakening van het plangebied (bron: geopunt.be).

3. Plan van aanpak werfbegeleiding

3.1. Vraagstelling

Het doel van het onderzoek is om de archeologische sporen te karteren en onderzoeken. Volgende niet-limitatieve vraagstellingen dienen hierbij vooropgesteld te worden:

- Hoe is de bodemopbouw?
- Zijn er aanwijzingen dat de Dijle vroeger een andere loop had ter hoogte van het plangebied? Hoe manifesteren deze aanwijzingen zich? Zijn deze van menselijke of natuurlijke oorsprong? Kunnen deze gedateerd worden?
- Zijn er waterloop-gerelateerde structuren aanwezig zoals oeverbeschoeiingen, kades, andere infrastructuur,...? Wat is de datering en functie ervan?
- Hoe zag het landschap er uit voor de stadsontwikkeling?
- Hoe evolueert het plangebied van een ligging aan de oever van de Dijle, buiten de stad, naar een terrein dat in de 13de eeuw werd opgenomen binnen de stad en op een bepaald moment werd omgevormd naar een tuin? Ging deze evolutie gepaard met ophogingen/afgravingen?
- Wat is de verstoringsgraad veroorzaakt door de huidige bebouwing?
- Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Welke spoorcategorieën zijn aanwezig? En tot welke functie behoren deze (bewoning, begraving, artisanaal, ...)? Welke structuren kunnen onderscheiden worden (gebouwen, waterputten, kuilen, ...)?
- Kunnen sporen of vondsten van artisanale activiteiten onderscheiden worden?
- Uit wat bestaat de materiële cultuur en kan dit iets leren of het gebruik van de site en de bewoner(s)? Tot welke groep, type, baksel, ... behoort het aardewerk?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Lenen vondsten zich tot een conservatie? Wat is hun meerwaarde?
- Kunnen bepaalde sporen verder natuurwetenschappelijk onderzocht worden? Wat is hun meerwaarde? Welke vormen van natuurwetenschappelijk onderzoek zijn van toepassing (¹⁴C-datering, macrobotanisch, pollen, dendrochronologie, houtsoortbepaling, antracologie, petrografie, XRF, slijpplaatjes, archeozoölogie, archeomagnetisme, ...)?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie? Zijn er restanten te vinden van de voormalige tuinfunctie van het plangebied, en van de structuren die op basis van het bureauonderzoek kunnen verwacht worden (grensmuur van de tuin, gebouw op raakpunt van deze muur en de Dijle)? Kent de site een Romeinse component?
- Zijn er sporen te relateren aan de middeleeuwse stadsmuur en -stadswal, die net ten westen van het plangebied is gelegen?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de bewoners/gebruikers van het plangebied gedurende hun gebruiksperiode?

- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Sluiten de resultaten aan bij eerder archeologisch onderzoek uitgevoerd op en nabij de Hertogensite?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen de kennis over de ontwikkeling van de Hertogensite, en bij uitbreiding, van de stad Leuven?

3.2. Plan van aanpak (onderzoeksstrategie, -methode en –technieken)

De bovengrondse sloop van het gebouwenbestand kan gebeuren zonder werfbegeleiding. Vanaf dat er echter verharding wordt uitgekraakt en/of ondergrondse massieven, funderingen en kelders worden uitgekraakt, start de werfbegeleiding. Ook alle andere grondwerken en uiteraard ook de uitgraving voor de parkeergarage wordt archeologisch begeleid. De begeleiding wordt uitgevoerd door minimaal 1 archeoloog per graafkraan. Indien er interessante bodemlagen of sporen worden aangetroffen die meer kunnen vertellen over de evolutie en/of het gebruik van het plangebied, dan worden de werken tijdelijk stilgelegd zodat deze zaken op een archeologisch verantwoorde manier kunnen geregistreerd worden. Mogelijk dient het onderzoeksteam hiervoor uitgebreid te worden. Na registratie kan er onder begeleiding verder verdiept worden.

De graafwerken gebeuren door ervaren kraanmachinisten, met een kraan voorzien van een platte bak. De grondwerkers leggen het nodige respect aan de dag voor het archeologisch team en schikken zich naar diens richtlijnen. Indien er op interessante archeologische lagen of sporen gestoten wordt, dan gebeurt de afgraving gelaagd zoals aangegeven door de erkende archeoloog. Indien de erkende archeoloog merkt dat er op sommige locaties zodanig veel verstoring is dat er geen archeologische sporen meer bewaard kunnen zijn, of dat het onderste archeologische niveau geregistreerd is, dan kan de erkende archeoloog toestaan dat de graafwerken op deze locaties verder kunnen gebeuren zonder archeologische begeleiding. Dit wordt gemotiveerd in het archeologierapport en het eindverslag.

De opmetingen gebeuren met GPS of Total Station. Alle archeologische sporen, of andere zaken die relevant zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen, worden geregistreerd zoals voorgeschreven in de Code van Goede Praktijk versie 4.0. Alle profielwanden worden geregistreerd. De staalname en conservatie gebeurt volgens de bepalingen zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. De staalname en de selectie welke stalen verder onderzocht dienen te worden, gebeurt met het oog op het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Voorafgaand, tijdens en na het veldwerk overlegt de veldwerkleider met de betrokken natuurwetenschapper(s) en de conservator.

3.3. Criteria niet uitvoeren onderzoekshandelingen

Het onderzoek moet niet uitgevoerd worden indien de werken waarop deze archeologienota betrekking heeft niet doorgaan.

3.4. Schatting tijdsduur (indicatief)

Deze is afhankelijk van de voortgang van de graafwerken.

3.5. Kostenraming op basis van de geraamde tijdsduur (excl. BTW, indicatief)

Per dag graafwerken moet per kraan 1 werkdag voorzien worden voor 1 archeoloog. Per dag veldwerk moet rekening gehouden worden met ca. 400 à 500 euro per archeoloog. Voor de verwerking wordt de helft van de totale tijd voor de begeleiding voorzien, met een minimum van 10 werkdagen voor 1 archeoloog.

Voor conservatie en natuurwetenschappelijk onderzoek moet een bedrag gereserveerd worden dat 10% bedraagt van de uiteindelijke kostprijs van het veldwerk en de verwerking, met een minimum van 5000 euro.

3.6. Gewenste competenties

- De veldwerkleider die de werfbegeleiding uitvoert heeft minstens 200 werkdagen ervaring met onderzoek op middeleeuwse stadskernsites en heeft een gedegen kennis van (post)middeleeuws vondstenmateriaal. Deze persoon beschikt over voldoende leidinggevende capaciteiten om de grondwerker aan te sturen.
- De betrokken natuurwetenschapper en aardkundige dienen ervaring te hebben met onderzoek in stadscontexten.

3.7. Bewaring archeologisch ensemble

Gedurende het onderzoek worden de vondsten als geheel bewaard in een veilige, droge en klimaatsgeschikte omgeving. Na afronding van het onderzoek wordt het archeologisch ensemble overgedragen aan de eigenaar. Deze kan het op zijn beurt en indien gewenst overdragen aan een erkend onroerenderfgoeddepot.